

NEMZETI TÁRSALKODÓ.

Első félév. Kolozsvár, Martius' 7kén, 1839.

10. szám.

Tartalom: Reminiscentiák 1837ről, (Árokalyi) 73. l. A' Daguerotype, (y.) 78. l.

Reminiscentiák 1837ről.

I.

**Sárkányhegy. — A' Barcza. — Fekete-
halom. — Lovagvárak. — Vidombák. —
Brassó. — Vendégfogadó a' Zöldfánál.**

Két éve lesz ide tova, hogy nyári szünidőmet Erdély hazánk' még nem látott keleti részeinek megtekintésére fordítván, a' Barczát, Háromszéket, 's Al-Csiknak egy darabját bójártam. Fiatal korom' merész álmainak legszebbikével vetekedik azon gyönyörteljes órák' emléke, mellyeket a' természet' szépségeivel annyira gazdag Barcza' vidékén a' kristály vizű folyamak' partjain, 's az ős erdők' mélyébe rejtezett Sz. Anna tó' regényes magányában emberi valóm' szebb érzetében éldeltem. Akkori naplóm most is tündér erővel bír; lám ha feltárom lapjait mindenütt képekre talállok, mellyek a' múlt öröm' szikráit ismét láng-ra gyújtják hanyatló keblemben, 's szívem fenn dobog, mint mikor a' Czenketőn állottam, 's lábaim alatt a' legszebb panorama terült el, millyent festői ecset soha sem rajzolhat, 's a' legmerészebb képzelődés alig képzelhet. Ezen képekből teszek át néhányat Társalkodónk' lapjaiba, [gyönyörködtetni velök a' t. olvasót, vagy néhány pillantatra elűzni általok a' csontjaiba fészkelte unalmat.]

Miért késtem illy soká tapasztalatim' közvétételével? meg vallom, okát adni egy hirtelen

magam sem tudnám. Most is nem az én bűnöm 's nem is érdemem e' czikkely' közrejutása; nem állhattam ki a' szerkesztő úr' üldöző faggatása elől; ő az oka, jámbor olvasó, hogy legalább négy hétig tuskén bokron, hegyen, völgyön velem utazandasz ezen tarka országúton. Van-e kedved hozzá, vagy nincs? az mindegy; ha előfizettél, tölem ugyan nem menekszel. Aztán elgondolám: akadott megtalán naplómban valami jó is, mi a' hon' meleg keblü barátját érdekelni fogja, 's ha kedves élményt nyujtandanak közleményim, idejüket semmi esetre sem élték túl. És még az is megfordult eszemben: „hisz' Erdély hazánkat még nem fogta el az ujítás' viszketege annyira, mint a' külföldet, nálunk nem születnek egy két év alatt, úgy szólva semmi-ből, városak, virágzó falvak mint Amerikában, mi a' bizonyos jót a' bizonytalan jobbért nem egy könnyen áldozzuk fél; mi józan megfontalással 's kimért tapintással, nem erőltetve sem az időt, sem magunkat, haladunk, vagy is igyekezünk haladni, a' nagy országúton, mellyet már apáink 's szépöseink tapodtak, 's így nálunk egy két év a' dolgok' állásán ha billent is, de lényegesen alig változtat valamit; sőt sokszor két év' eltélését arról tudjuk meg, hogy azóta többültek homlokunk' ránczai, hajszálainkon fejéreslik a' kor' hava 's több e' félekről.“ Körülményeink körül tett illetén tapasztalatim hitették el velem, hogy közleményim nem késtek el, 's két év' leforgása után is újak, becsesek, 's

érdekesek leendenek azok, ha t. i. az érdemes olvasónak is úgy tetszik.

Azon hegylánczok közül, mellyek az Erdélyt ölelő Kárpátokból kinyulva hazánkat különböző irányokban keresztül futják, 's így annak különböző alakú, 's terjedelmű völgyeit, a' meg annyi nevet viselőket, képezik, ereszkedik le a' déli Kárpátok' rengetegeiből egy roppant erdőségekkel borított hegyláncz északkeletnek tartva inkább folyamában; ez az úgy nevezett Sárkányhegy, melly a' keleti 's nyugoti részekben bényuló oldal völgyekben regényes tájakat, sok népes és szorgalmas falvakat rejteget. Ezen hegy a' fogarasi havasokból Kőhalom 's Miklósvár székeknél végződik, 's Fogaras' földét a' Barczaságtól elválasztó természetes határ gyanánt nézethetik. — A' hegygerinczen elfutó képzeményi határvonalra állítom itt egy salto mortaléval a' jámbor olvasót. Bocsánat e' merészségért! hisz' mindketten tudjuk, hogy gondolatban 's papíroson ejtett ugrások miatt, nem törik a' csont's a' nyak, mint az ablak, árok, korlát 's több e'féle ugrásoknál; különben is egy tulságos korban élünk, mellyben daczára a' természet' 's észtan' törvényeinek, mellyek annyira irtóznak minden ugrástól, még is annyi elé- 's ismét visszaugrások történnek. — Térjünk a' dologra.

Az imént érintett vonal egy igen érdekes hely. Szemben festői csoportokban kerülnek el a' fogarasi havasok. Nyugoton a' közel 's távolfalvak' tornyai csillámlanak; itt Persány egy derék népes helység, mellynek határán sok ritka ásvány, 's főleg a' derék homokkő terem, mellynek tömötségre, keménységre 's állandóságra nincs párja hazánkban; ebből faragják a' legtermetesebb oszlopokat Erdélyben; majd Sárkány leghíresebb lentermő hely, híres pedig finomságáért, mellyet ezen tulajdona teszen

keresetté 's kelendővé. Keletről a' brassói havasok zárják el a' láthatárt, 's mondhatni a' mivelte Európát a' szolgaság' és tudatlanság' kettős járma alatt nyögő tartományoktól. Brassó a' német miveltségnek utolsó városa Keletről. — A' vonalnál végződik a' fogarasi út, melly aránylag a' legjobbak közé tartozik hazánkban, de a' nyomban kezdődő barczasággal távolról sem állja ki a' concurrentiát. A' Barczának a' Sárkány' keleti völgyén lehuzott új útja, egynek sem enged maga felett elsőséget az országban; jeles emléke maradand az sokáig a' Herczeg úr' ügyességének, 's nyomos dologhoz értésének. Ezen út még ekkor nem volt teljesen bevégezve, 's a' kereskedő szekerek a' régi útra kénytetvén kerülni, napok teltek el, míg a' roppant sárban tengelyig gázolva a' Sárkányon átvergődtek. (Számos Bécsből jövő szekereket láttam a' sárba dőlve; a' szegény kereskedők 's fuvarosok esőtől, sártól hemocskolva, elkényszeredve, inkább ördögökhöz, mint emberhez hasonlítók, lovaikat, fuvarjokat 's a' t. 26 — 30 ökörrrel vontatták ki, hogy egy pár puskalövésnyire újból elrekedjenek. — „Miként virágozzék hazánkban a' kereskedés, így kezdé szavait úti társam, szánó tekintettel az oldalvásti völgyben ordító fuvarokra, hol a' fő kereskedési vonalon is minden másod, harmad évben azon szomorú kénytelenségbe eshetik a' szegény speculans, hogy 100 mértföldről hozott drága portékájával sárba vízbe dőljön az egyenes országúton is, 's kárul vallja keresményének azon részét is, mit a' hosszas út, harminczad 's a' t. megkiméltek. Valljon nem szívesen vetné-e ki állomások szerint az útvámot, csak hogy meg ne rekedjen, ne késsék, ne dőljön el szekere, 's a' t. Bizony a' míg irtóznunk a' vámfizetéstől, nem lesz jó útunk, nem lesznek hidjaink, nem lesz kereskedésünk. A' misera plebs contribuens vállaira támaszkodva csak, soha sem vergődünk ki szegénységünkéből.“ Igaza

ván, monda a' csak imint oda érkezett földmérő; Kegyed, a' mint látszik, olvasta a' gróf Széchenyi munkáit. „Éljen a' dérek gróf — mondánk mindnyájan egyszerre, az ő Hiteles 's Világa, sok hitetlennek sötét agyába derített már, derítend még világosságot.“ [Két év folyt le az óta, 's im most kétségbe esés' jelei nélkül beszél az öreg magyar is, hogy a' budapesti új hídon minden ember vámot fog fizetni.

A' Sárkányvölgy' kifolyásánál Vledényt, a' törösvári uradalomhoz tartozó 14 falvak' egyikét, majd a' hegyi úton kinézéstől elzart, minden kellem 's kényelem nélkül tett két órai séta után, Fekete halom mező várost érjük. Az utolsó dombtetőről kinézés a' Barcza' ezer kellemeikkel gazdag rónáira, a' törösvári amphitheatralis idomu völgyületre, a' havasok' orriásaitól ölelt, ezer zugó folyamoktól átszégdelt vidékre, minden képzeletet meghalad, 's az úti bajoktól kedvetlen hangulatba ejtett lelkület a' leg idealisabb meglepetésbe hozza. — Fekete halom (németül Zeiden) a' Barcza helységeinek legcsinosbika. Sinorra épült házaival, tágas utczaival, 's jó ízűen elrendelt telkeivel, hol még a' gazdasági épületek is cseréppel fedvők, különösen ajánlja magát kivált annak, ki a' vármegyei helységek' levegőjét szívta gyermeké óta, 's a' másod vagy harmadrangu helységek' csinosságáról — igen Hollandiában vagy Austriában, — de Erdély hazánkban éppen nem álmadozott. „Min bámul Kegyed, fel szóla úti társam, ki gondolataimat szememből olvasta ki, szabad polgárok' lakása ez; a' kényelem, a' jólét e' külső jelenségei, mind ezek a' szabadság' mivői.“ „Miért ismeretlen hat, mondek én, a' hazánkbeli nemességnél sokkal tágasb szabadság mellett ezen kényelemmel páros izletesség? higye el Kegyed, a' mit látunk, mind ez a' munkásságnak áldás termése.“

Fekete halom nevet a' város felett mérészen emelkedő szikla halmon épült vártól,

mellyet a' halom' színéért neveztek úgy, vette, még a' 13dik században. A' régibb korban, mint történet íróink megjegyzik, vetekedett az elsőség felett Brassóval, de nyiltabb helyen feküvén inkább ki volt téve a' vadabb kor' durva erőszakjának, a' sziklák' háta megé rejtett Brassónál; több izben feldulatott, majd hamuvá égett; 's talán ezek miatt maradt alá rendelt állapotjában, holott igaz az, hogy fekvése inkább meg felel egy nagy város' minden kívánatinak. A' fejedelmek' idejében a' Báthori Gábor' kegyetlen 's könnyelmű urasága alatt nemzetiségéhez ragaszkodásáért keservesen lakolt. Most egy gazdag és virágzó helység izletes épületekkel, mellyeken feltűnő az, hogy a' házbirtokosok' nevei a' kapu' homlokzatába vésvé vagy festve kérdéses nélkül rea vezetnek a' házi gazdára. Az épületek majd mind azon idomuak. Jeles a' többek közt a' város' legujabb izlés szerinti gyönyörű tanácsháza, aranyozott erkélyével, hozzá ragasztva öreg kőkörnyezetéhez a' a' templomnak, melly a' népességhez képest aligla kissé tágabb nem lehetne. Jeles kereskedési czikk náluk a' gyapott, mellyből különféle szövötteket készítenek. Az utczákon több szőkő kútakból széles bassinok fogják fel a' kristály tiszta vizet, mellyet innen mesterséges medrekbe szorítva a' város' minden utczáira elvezetnek. „Omnia comparatio odiosa, — így szóla még ismét kolozsvári születésű úti társam, miután a' piac' forrásait rendre kostolgtatva mintegy akaratlanul ismét a' szép tanácsház előtt állottunk — de ha ezen mezőváros' diszes községi házat a' kolozsvári úgy nevezett tanácsházzal össze hasonlítom, e' csarnokot amannak roskadozó sikátorával, mellynek falait csak az oldalára jegyzett sz. ige, 's bölcs mondások tartják még fenn, istenemre mondom, a' szégyen, a' bosszu forr!...“ itt elakadának szavai. „A' nagy ránggal 's fényes hosszú czímekkel nem mindég jár együtt a' kényelmes jó lakás....

mondék én, de köszönjön Kegyed ama' tisztes hosszú zekés ősz férfinak, kit ama' két horgas poroszló kísér a' csattos pálczával, az a' város' birája; illy csinos, tiszta városnak a' birája bizony megérdemli, hogy Kegyed, ha szintén de eadem is iratja magát, megemeltse kalapját előtte."

A' feketehalmi vár' omladványai alig láthatók többé. Régen nevezetes várerőssége lehet a' vidéknek, 's a' rege szerint István herceg a' IV. Béla király' fia, míg surlódásban állott atyjával, ezen vár' magányában élte önkényes-száműzési napjait. A' Barczaságon több más várak' omladványai láthatók, mellyek, építészeti modorjokról ítélve, mind németek, 's hihetőleg a' jeruzsálemi szarandokságból megtérő német vitézek által építették. Többnyire magas dombokon, 's a' sík rónára nyuló hegyormokon fekütek azok, 's fekvése helyéről majd mindenike uralta a' Barcza' vidékét. Vitéz- (Heldenburg) Törcs- Bagoly- Kereszt és Földvárak, most romok, az idő' romboló keze által feldulva 's némelyiknek helye is alig ismertetik többé. A' feketehalmi várral üze vaskeze az időnek legcsunyább játékát, annak romjai is szinte eltemetvék. Pajtásom elérzékenyülve egy rom felett, mint egy második Marius, komoly gondolatokkal tépelődött — én a' „Mulanóság“ című odát nyujtám át Berzsenyinktől, mit ő elérzékenyül elolvastván, búcsut mondánk a' rom' ősz szellemeinek 's Brassó felé indultunk.

Az „Ezer egy éjszaka“ regényeiben említetik, ha nem ésal emlékezetem, egy tündér palota, melly csak akkor látható ha küszöbein belől léptünk — illyen Brassó is. Feketehalom' kapuin kiérve, látszik ugyan a' Szent Bertalan nevet viselő templom, a' város' több részét a' sziklák' árnyéka rejti. Feketehalomtól két órát tart a' két város közti rónaság; két nevezetesebb folyót érünk itt: a' Barczát és Vidombákot, az egyik a' vidéknek, a' másik a'

mellette fekvő falunak adott nevet. Rengő kálásztól borított gabona földek, a' vidék' Florájától himzett illatos rétek közt oldalvást a' havasok' örök pompájától kísérve érkezik az ember Brassóba. Szinte egy óra telik el míg az ó város' egyetlen utcáján, melly a' budaiyal vetekedik hosszaságra nézve, a' belváros' mesterség alkotta kövázat 's bástyáit, 's az ezeknél sokkal magasabb, a' természet alkotta óriási várat a' Kárpát égre nyuló granit sziklaiból megpillantjuk. Az eső vastag tömegekben szakadott; soha az óságot jobban meg nem untam mint ezen óra alatt Brassó' ó városát. Az ó város' belső végén fekvő Zöldfa vendég fogadó, a' legkedvesebb tünemény volt nekem 's didergő társamnak; „száraz föld! száraz föld!“ kiáltánk mind ketten egyszerre, mint Columb' társai, mikor az új világ' ifiu halmait megpillanták; 's a' tisztelkedő fogadóst, az eső elől a' nyílt ajtón hérohanva, szinte levertük lábairól.

A' Zöldfa megfelel nevének: árnyékot lel nála a' fáradt, 's enyhítő nedvet a' szomju utas. Kényelemre, csinoságra, szolgálati készségre vetekedik a' pesti, hogy ne mondjam, bécsi vendégfogadókkal. Szobát, friss ágyat 's jó vacsorát rendeltünk, 's mi után egy álló hétig mulattunk Brassóban, megáldók a' Zöldfát, hogy mindig zöldelljen, 's míg csak szállást adand az átázott utasnak, soha se jusson a' megátkozott figéfa' sorsára!!

II.

Brassó. — A' város' fekvése. — Külvárosok. — A' belváros. — Népeesség. — Vallások. — Nyelv. — Köz épületek. — Templomok. — Iskolák. — Honter János. — Nevelési rendszer. — Könyvnyomó műhelyek.

Brassónál népeességre Kolozsvár, miveltség-re 's korszerű haladásra Szeben és Kolozsvár kétségtelenül elébb állanak, de fekvésének eredetiségére, 's környezetének nagyszerűségére nincs párja a' két magyar hazában. Az Udvarhely és

Csik székéből a' Barcza' rónaságára bényuló úgy nevezett „fekete erdőség“ promontoriumával, mely Miklősvárszékét Sepsitől elválasztja, éppen szemben, egy festői hegyecsoport nyulik le, középbén egy szűk völgyet teknő alakú fenékkal rejtve mélyében. Ezen völgy, a' mint a' síkfüldre kifolyásához közeledik, egy szembe feküdt meredek szikladomb által záródik bé, a' dombról nyugot és észak felé lekönnyülő hegyélek által a' különben is keskeny völgyet ketté szelével, úgy hogy az eredeti völgy ezen kettős folyamában két szoros völgyesikátort képez, mellyek közül egyik a' Barczára, a' másik Háromszékre viszi az utast. Ott a' fő völgyet elzáró hegy felett fekszik a' belváros, vagy Új Brassó. A' keleti szoros' szinte egy angol mértföldnyisikátorában az Ó Város, v. Ó Brassó, az ó és új világ' sztiljéből emelt épületeivel, nyúlik el; a' Háromszékre vezető északi szoros Bolonya (Blumenau) külvárost mutatja csinos angol 's francia izlésű kertjeivel; az ékidombban végződő völgy' felső felét a' havasok' lakhatlan szikla faláig emelkedett Bolgárszeg külváros foglalja el. Jobbról és balról merészen magasuló meredek szikla falak rekesztik el a' völgyi kilátást, mellyek a' rajtok zöldellő élőfakkal, gyümölcsös kertekkel, 's a' zöldből kikandikaló mulató házakkal a' legsajátosabb nézőjátékot mutatják.

A' város' legrégibb része az Ó Brassó nevet viselő külváros. A' hazai öreg kronikák szerint még a' 11dik században épült az akkoron a' Barczára települt németek által, mint azt a' város' kellő végén lévő kereszt idomu Sz. Bertalan' temploma' emlékei igazolni láttatnak. Majd a' durva kor' viszontagságai ellen a' hegyek' mélyében keresvén a' mindegyre sanyargatott lakosság menedéket, új várost épített, azt kettős kőfallal 's mély árkokkal megerősítvén, lételt adott a' belvárosnak, a' 14-dik század' utolsó felében. A' Bolonya

előbb a' városiak által felfogott kertekből állott, mint azt a' német Blumenauból elrontott Bolonya név mutatja, így nevezvén kezdetben virágos 's gyümölcsös kerteiket. Később a' kertek mellé lakó, 's majorházak ragasztatván, a' kertek közt egy sajátserű város emelkedett, melly ma sok magános lakokkal, a' legszebb izlésű mulatókkal 's gloriettekkel ékeskedik. A' Bolgárszeg nevet ezen szegletbe 1595 tájatt telepedett bolgároktól vette, ide egy előre fából, majd az oláhországi vajda' közben járulására kő templomot építettek. Most a' görög hitű oláhokkal egybe olvadvák.

Ó Brassót inkább az eredeti német fajta lakja, most is vakon ragaszkodó százados szokásaihoz, előítéléteihez, egészen a' ránczos szoknyáig, 's a' lapos fejkötőig. A' Bolonyát minden nemzetek' egyvelge, detöbbnyire halászatból 's kézi munkából élő magyarok, a' Bolgársz eget oláhok, görögök, plántálták bé; számos szász családokkal, kik a' városhoz közelebb eső részeket foglalták el. A' belvárost a' nagyobb tekintetű szász családok, jobb jobb mesteremberek, kereskedők, idegenek minden nemzetből, számos görögök 's néhány örmények birják.

Brassó' népességének meghatározásában az újabb statisticusok is elűtnek egymástól. Benigni úr 22,000 lelket veszen fel, a' „Házi Segéd 22,476 mond. En Benigni urnak, megenjedjen nekem, kötve hiszek, talán lesz később alkalmam Benigni úr' tévedéseiből egyet kettőt kimutatni — ragaszkodom tehát Marienburghoz, ki a' város' öszves népességét 24,000-re teszi; igen értelmes férfiakról is hallám Brassóban ezen számot, mint az igazsághoz leginkább közelítőt, ajánlatni. Mennyi essék ezen számból a' különböző vallásos felekezetekre, mellyek itt is szép számmal találtatnak, az ágostai hitű szászokat 's ó hitű görögöket illetőleg nem annyira bajos, de a' római 's reformált hitű-

ekre nézve, kik közt számos évibérben szolgálók, 's változó lakásu idegenek vannak, szinte lehetlen megállítani. Annyi minden esetre igaz hogy az ágostai hitűek legszámosbak, ezek viselik szinte kirekesztőleg a' hivatalokat, ezeknél van a' földbirtok, gazdagság; ezután következnek az ó hitű görögök, római, reformált hitűek, 's végrefa' magyar lutheranusok, kik noha a' szászokkal ugyanazon vallást hisznek, de velök szemben bizonyos alárendelt szerepre kárhoztatvák. Szinte nemzeti tekintetben is igaz mit imént a' népességről vallásos arányban mondánk. Legkisebb számmal vannak Brassóban a' magyarok, 's a' kik vannak is vagy kézi munkából, vagy nyugpénzökből, vagy csekély fontosságú hivataljok után élnek, 's így a' hatalmas szász oligarchiával szemben politicai fontosságra, nem egy könnyen verekedhetnek.] A' czigányok Brassóban is mint mindenütt Erdélyben az uraság' vallását követik.

A' Luthert követő szász papok' előjogaiknak megemlítése, az ugyanazon hitet valló magyarok felett, különösségéért 's a' hatalmast bélyegző voltaért, azt hiszem, nem leendő érdek-telen. 1) A' vidéki szász papok kényszerint egy, két káplányt is tarthatnak, városiak többeket is, névszerint a' brassói főpap 5 káplányt tart, kiket rendszerint dézma tized' járandóságokból nem éppen pazarul fizetnek; a' magyar falukban 's megyékben nincsenek káplányok, sőt nem is engedik azokat anya, csak szerényül, leány megyéknek neveztetni, holott falvak találtnak a' Barczaságon, hol magyar lutheranuson kívül egy lelket sem találni más vallásut. 2) A' szász papok a' káptalan' esperesijétől függenek, ellenben a' magyar papok felett a' brassói tanács gyakorolja a' főfölgyeleti jogot; általa tétetnek a' papok alkalom szerint egyik megyéből a' másikba. Csak ugyan a' való perek 's más fontosabb egyházi esetek a' káptalan elibe vitetnek. — Ataljában a' Barcza vidéki szász és magyar lutherkövetők az isteni tisztelet' szertartásaira nézve mindenben egyeznek az erdélyi, több luthertkövetőkkel, azon egyet kivéve, hogy nálók a' kereszttség' alkalmával, ha fiu kereszteltetik, két keresztatyja és egy keresztanya, ha leány tartatik kereszt víz alá, két k. anya, 's egy k. apa jelenik meg. Tíz falut laknak a' Barczasá-

gon magyar lutheranusok, kikről megjegyzendő még az, hogy a' föld' kerektségén a' legcsunyább magyar dialectust beszélnek.

Hazánkban a' törvényesen bevett vallások iránti kölcsönös türelem annyira meggyökerezett minden felekezetűeknél, hogy az ellenkezőre példát ritkán, 's többnyire gyógyíthatlan vastag koponyáknál találunk. Annyival inkább feltetszett előttem azon panasz, melyet a' miveltségben magasra emelkedett brassói szászok ellen majd mindennap hallottam felhozatni a' más vallásuaktól. Görögök, catholicusok, reformatusok panaszták, hogy törvény engedte jogaikban korlátoltatnak: a' görögök, hogy üldöztetnek, szeretetlenül megszorítatnak kereskedési terveik' kivitelében 's a' t.; a' catholicusok, hogy hitsorsosaik hivatalra nem alkalmaztatnak 's a' t.; az utóbbiak, hogy 200 évek óta nem nyerhetnek templom és temetkező helyet, hogy több százakra menő hitsorsosaik egyröskadásra hajlandó épületben félelemmel 's rettegéssel imádnak istent, hogy halottjaikat drágárron megvásárolható sirba temethetik csak, hogy a' szerencsétlen apa sokszor az utolsó falat kenyereit kénytelen elvonni éhező gyermekeitől 's egyetlen állatját, melly családjat téjjel táplálja, elvesztegetni, hogy a' gyermekek' anyjának három singnyi földet vásárolhasson 's a' t. Én sok brassói szász házaknál tapasztalt szíveség, 's nyájas őszinteséggel megegyeztetni e' panaszokat alig tudnám, ha a' panaszlók' személyessége nem kezeskednék, legkevesebbre alkúva, ama' köz mondás' igazságáról: „Szél fuvatlan nem indul.“ A' haladó kor' lelkétől 's a' törvények' erejétől várhatjuk ezen panaszok' elenyészését, 's meg lesznek akkor nyugodva Czerwenvodály úr, az emberszeretetéről ország-szerte ismeretes görög főbíró, 's a' buzgó lelkű isten szolgálk' aggodalma is lecsillapuland.

(Folytatása közelebből.)

Arokalyt.

A' Daguerotype.

(Az „Ariste"ból.)

Végre láthatók, kezeinkkel tapogathatók-Daguerrenek ezen hihetetlen és bámulatos talál

mányát. Daguerret ismerheti az is, a' ki nem foglalkodik a' szép mesterségekkel 's leg apróbb részleteikkel mint mi. Nevét Európa emlegeti; ő elébb festő vala; de még mestersége sem vala elég neki, és akara valamit még túl a' festésen találni. Ez a' valami a' Diorama volt. Ezen mesterség' általa nevelt mindenhatósága, által Daguerre bevitt minket a' festvények' belseibe, mellyeknek ő előtte csak felszínét láták. Őt kísérve bementél régi, romladozott egyházakba; felmászál a' hegyre, leszállottál a' völgybe; öszvejártad a' folyókat és tengereket; fáradtság nélkül hordozott meg a' búbájos a' legszemléletesb fővárosokban; ez a' páratlan ügyességű ember a' világosságnak és a' színek minden legkülönbfélebb hatásaival játszodozva bánék, azokat tetszése szerint működteté, mintha háttartalan urok volna. A' közönség, illy új látványokra elképpedt 's elfogódott bámultában. A' festők mondák egymásnak: de minő kár, hogy Daguerre, az a' nagy festő erőszakkal a' festésnél szebb festvényeket akar csinálni. Ezen bámulásra, 's ezen szemrehányásra Daguerre mosolylyal felelt; mivel csak ő tudta hová vala ki nézése.

Az ő Dioramájának szent rejtekében, hol annyi remeket teremté, addig 's addig tanuló kitűró gonddal a' világosság' és szín' legbelső viszonyait; addig 's addig parancsola a' napnak, engedelmes és önkéntes szolgájának, addig hordozá ide 's tova, mindenüvé hol erős vagy halvány sugáira vala szüksége, hogy csudas eredményekre kelle jutnia a' Diorama' feltalálójának. Az a' mi nekünk, könnyelműeknek, csak hiu játéknak látszék, eredményében az általa utósó korlátaiig űzött tudomány' szigorú 's tökéletes kitanulása vala. Emlékeztek-e a' Diorama' híres két képletére: a' Goldaui völgyre és Éjmisére a' St.-Étienne-du-Mont egyházban? E képletekben imígy működik a' világosság, elébb csendesnek, derültnek látod a' völgyet, millyen egy tiszta naptól süttött schweitzzi szép vidék; az alázatos kunyhó könnyeden nyugszik a' hegy' oldalán; a' zöldellő rét bársony szőnyegét a' kigyózdó patak' partjain teríti el; minden életben van a' világ' ezen kis zugában; az élőfa ingadoz, a' kecske harapdál, a' madár fűtyöl, a' földész dolgozik. Egyszerre, de minő iszonyu

forradalom? imé a' hegy' teteje megrendül; imé a' pázsit eltűnik a' felforgatott földnek helyet adandó. . . Segély! segély! Egy föld suhadás elnyeli a' kis kunyhót, a' kiöntött patak rettentő zuhataggá válik, a' töből kitekert élőfa messze hányja ágait 's romjait. Tehát a' legiszonyubb felfordulásnak vagy tanuja 's felkiáltás: minő vihar! minő borzasztó földrengés! De ki szerzője mind ezen dúlásoknak? — Mind ezen dúlások' szerzője az az ember, ki csak az imént annyi kies, mosolygó képet szóra körülted, ez a' korlátlan pusztítás' rémitő képlete, éppen az a' szelid táj, mellyen bájolt szemeid csak most nyugvának. Az árnyéknak, a' világosságnak és a' színek bizonyos öszvillesztésök által történik, hogy a' kunyhó egyszerre szirttá, a' gép felforgatott földdé, a' patak zuhataggá, az élőfa rommá, az élő ember halottá válik. A' község bámulá mind ezen hihetlen átváltozásokat, de nem érté. Ki is értheté ezt tökélyesen? csupán Daguerre.

Illyen vala az Éji mise is. Egy régi templomba lépél, üres vala. Nem láthatál egy vén asszonyt az oltár elébe térdelve; nem egy papot a' szentek' szentében, nem egy ministráló gyermeket, még csak a' szentelt víz adót sem az ajtónál. Csupán a' világosság tölté meg ezen gothus boltok' ürességét, messze enyészék el az épület' minden öhleit láttatva. Lassankint azonban hanyatló világosságnál bájó egy néhány hívő, aztán érkezik a' sokaság, aztán dugva telik az egyház. Megegett, a' gyertyák meggyulnak, a' papok karpadaikon ülnek, az asszonyok imaszékeiken térdelnek, férfiak tisztelő helyzetben állanak. Az egyházi szónok felment a' gothusos papszékbe 's szórja mindnyájokra a' szent ígétet. Midőn minden elvégződött, a' leborult sokaság felkél, az egyház lassankint kiürül, a' papok bémennek a' segrestyébe, a' szónok le száll a' székéből, a' segrestyés bészárja az egyház' ajtaját 's a' hasadó hajnal' szürkülete világítani kezdi a' viszhangzó talaj' lapos köveit. Ekkor az egyház még egyszer üres, 's pedig csak az a' templom az, ugyan az a' képlet, semmi sem változott. Látod minő titkos végre kelle Daguerret ezen titokteli próbáknak vezetniök.

Ez a' híres festő vizsgálatai' folytatában nagy chemicussá lett; kétségkívül vette észre, hogy

némely árnyéklat, melly teljes világosságban erős vala, a' világosság' enyésztevel arányban enyészék 's teljesen eltűnik. Tudá azon kívül, mit mindnyájan tudunk, a' nap' és világosság' hatását a' színekre. Feltevé hát magában ama' megatalkodott kitűréssel, melly a' lángészé, feltevé magának a' következő feladatot: találni egy olly természetű színt, hogy a' nap, sőt hogy akarmelley világosság egy részét elvegye, ellenben más részé álljon ellent 's bántatlanul maradjon helyt; kényszeríteni a' világot hogy ezen adott árnyékre munkáljon mint némi láthatlan Morghen' isteni véstetője 's így a' sima és setét komor táblára alakot és éltet szórjon; kényszeríteni a' napot, a' világ' ezen szemét, ura' parancsától függő-ügyes gyárimunkássá válni! Im ellen mondatlanul a' legcsudásabb, legnehezebb, leghihetlenebb feladat, mit ember időnkben magának feltett. A' nehézséget, nem mondjuk a' hasznot, illetőleg a' gőz' feltalálója csak másodrangba jön.

Próbáknak, kísérleteknek, fürkészeteknek, fejleteknek minő kihetlen sora által jutott Daguerre a' mindjárt mondandó eredményhez, ez még az ő titka. Későbbre, ő maga megfogja azt egész Európának magyarázni, midőn Franciaország a' világ' minden nemzetei közt adakozó 's haszonkeresetlen, megfogja adni Európának ezen nemes ajándékot. Azonban csak a' kitűrés és lángész képesíté Daguerret im ez eredményhez jutni: ő készített egy bizonyos fekete gyantárt; ezen gyantárral békennek akárminő lapos táblát; a' táblát kiteszik a' nap világra és azonnal akarmi tükrözze magát a' táblában, a' föld vagy ég, vagy a' folyó víz, a' fellegekbe nyúló székesegyház, vagy a' kő, a' padozat, az észrevétellen homokszem, melly a' földön hever, minden nagy és kicsiny dolog, mert ez a' napnak mind egy, azon pillanatban bévésődnek ama' nemébe a' setét kamarának, melly minden bényomást megtart. A' legnagyobb mesterek' rajza, soha ezen rajzak' párját nem mutatá. Ha a' tömeg bámúlatos, részletei végtelenek. De meg kell gondolni, hogy a' nap maga, egy egészen új mesterség' mindenható kezelőjének tételve, viszi véghez ez uttal ezen hi-

hetlen munkákat. Már nem az ember' bizonytalan tekintete keresgéli messzire az árnyékot vagy a' világosságot; nem többé reszkető keze teremti újra a' mozgó papíroson e' világ' változó jelenéseit.

Már nincs miért három napot tölteni az ég' vagy föld' egy pontjával szemben, hogy még is alig kapjuk annak alakjából kivett árnyékát. A' csuda azon pillanatban végre megy, olly gyorsan mint a' gondolat, olly sebesen mint a' nap' sugára, melly amott alatt a' kiaszott hegyre vagy az alig fesült virágra lövell. Egy szép hely van a' Bibliában; isten mondja: Légyen világosság és lön világosság. Ma már azt mondod a' Notre Dame' tornyainak: „Legyetek amott,“ és a' tornyok szót fogadnak; és így fogadtak szót Daguerrenek, ki egy szép napon egészben haza vitte őket, a' rémitő kötől fogva, mellyen alapítvá, azon vékony és könnyed toronyhegyig, mellyet senki sem látott vala eddig elé, csak Daguerre és a' nap.

A' mit itt mondunk, igaz hogy csudásnak látszik; de semmi sem olly kihetlen, mint némi igazságok. Napoleon maga, az az ember, a' ki mindent felfoga, nem akarta hinni, hogy egy vas csőbe rekesztett könnyű gőz fel tudná emelni a' világot 's egykor a' szemei előtt működő gőzladikot gyermek játéknak nevezé. Azonban csak hinnünk kell a' Daguerotype-ot, mert emberi kéz nem rajzolhat úgy a' mint a' nap rajzol; emberi nézés nem hathat olly messze a' világosság' árjaiba, a' sötétség' mélységeibe. Láttuk így másodszerítva Párizsnak, melly most már igazán az örök város leend, legnagyobb emlékek épületeit. Láttuk a' Louvret, az Institut-t, a' Tuileries-t, a' Pont-Neuf-öt, a' Notre Dame-ot, láttuk a' Grévé kövezetét, a' Seine' vizét, a' St. Geneviève-t borító eget, 's ezen remek' mindenikében, ugyanazon isteni tőkély vala.

(Vége közelebből.)